

УДК 342.56

<https://doi.org/10.31652/2786-6068-2024-4-15-27>

Андрій Піпко

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
аспірант кафедри публічного управління та менеджменту

e-mail: ampurist@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-4547-0852>

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей формування складу та повноважень Вищої ради правосуддя у сфері організаційного забезпечення діяльності судів в Україні. Висвітлено питання реформування Вищої ради правосуддя як складової державного управління системою органів судової влади України. З цією метою проаналізовано положення Конституції України та спеціального Закону, який регламентує діяльність Вищої ради правосуддя, а також розглянуто основні функції та завдання Вищої ради правосуддя України.

Досліджено питання відновлення роботи Вищої ради правосуддя у 2023 році, правовий статус даного державного органу в системі судової гілки влади. З'ясовано, що діяльність Вищої ради правосуддя є надзвичайно важливою в демократичній та правовій державі. Основними завданнями Вищої ради правосуддя є формування суддівського корпусу, звільнення суддів з посад, притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення ними положень Закону.

В статті також запропоновано напрямки вдосконалення процедури добору кадрів до складу Вищої ради правосуддя. Обґрунтовано нагальну потребу реалізації з боку Вищої ради правосуддя принципу незалежності судів при прийнятті ними судових рішень. Зазначено, що втручання у здійснення правосуддя чи безпосередній вплив на суддів в правовій та демократичній державі, якою себе позиціонує Україна є недопустимим у будь-який спосіб.

Закцентовано увагу, що сьогодні в Україні залишається вкрай великою проблемою відсутність можливості апелювати щодо незаконності рішень Вищої ради правосуддя до вищестоящего органу в Україні і це створює можливості до неналежного розгляду скарг громадян, непрямим доказом чому є численні звернення до ЄСПЛ. Дані обставини в першу чергу знижують довіру до ВРП як надзвичайно важливого органу державного управління для організації якісно правосуддя.

Було надано рекомендацію, що задля підвищення довіри населення до правосуддя в Україні, слід активізувати роботу Вищої ради правосуддя, в першу чергу, з метою очищення суддівського корпусу. А також, на наш погляд, удосконалення діяльності Вищої ради правосуддя має тривати одночасно з реформуванням судової реформи в Україні. Саме незалежність та безсторонність таких органів державної влади як Вища рада правосуддя являються еталоном належного здійснення правосуддя в правовій та демократичній державі.

Ключові слова: Вища рада правосуддя, судова влада, державне управління, судова реформа, суд, організаційне забезпечення, державна влада, судочинство.

Andriy Pipko

AUTHORITY AND REFORM OF THE SUPREME COUNCIL OF JUSTICE AS AN ELEMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM OF JUDICIAL BODIES OF UKRAINE

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of the composition and powers of the High Council of Justice in the field of organizational support for the activities of courts in Ukraine. The issue of reforming the Supreme Council of Justice as a component of state management of the system of judicial authorities of Ukraine is highlighted. For this purpose, the provisions of the Constitution of Ukraine and the special law regulating the activities of the Supreme Council of Justice were analyzed, as well as the main functions and tasks of the Supreme Council of Justice of Ukraine were considered.

The question of resuming the work of the Supreme Council of Justice in 2023, the legal status of this state body in the system of the judicial branch of government was studied. It was found that the activity of the Supreme Council of Justice is extremely important in a democratic and legal state. The main tasks of the High Council of Justice are the formation of the judicial corps, the dismissal of judges from their positions, the bringing of judges to disciplinary responsibility for their violation of the provisions of the Law.

The article also suggests ways to improve the procedure for recruiting personnel to the High Council of Justice. The urgent need for the High Council of Justice to implement the principle of independence of courts when they make court decisions is substantiated. It is noted that interference in the administration of justice or direct influence on judges in the legal and democratic state, which Ukraine positions itself as, is inadmissible in any way.

Attention is drawn to the fact that the lack of an opportunity to appeal the illegality of decisions of the High Council of Justice to a higher body in Ukraine remains an extremely big problem in Ukraine today, and this creates opportunities for improper consideration of citizens' complaints, which is indirect proof of why there are numerous appeals to the ECtHR. These circumstances, first of all, reduce trust in the VPR as an extremely important body of state administration for the organization of high-quality justice.

It was recommended that in order to increase public confidence in justice in Ukraine, the work of the High Council of Justice should be intensified, first of all, with the aim of cleaning the judicial corps. And also, in our opinion, the improvement of the activities of the Supreme Council of Justice should continue simultaneously with the reform of the judicial reform in Ukraine. It is the independence and impartiality of such state authorities as the Supreme Council of Justice that are the standard for the proper administration of justice in a legal and democratic state.

Key words: High Council of Justice, judiciary, public administration, judicial reform, court, organisational support, public authority, judicial proceedings.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в науковій спільноті існують різні дискусії з приводу проведення судової реформи в Україні та вдосконалення здійснення правосуддя в цілому. Багато учених вважають, що в умовах російсько-української війни, що триватиме невизначений час, реформування судової влади є одним з найважливіших напрямків, оскільки слід вдосконалити процедури звільнення і відсторонення суддів, забезпечити невідворотнє покарання тим суддям, які перейшли на бік агресора, тим самим вчинивши державну зраду, в цілому якісно боротись з корупцією в судовій системі.

Для досягнення даної мети слід реформувати Вищу раду правосуддя, забезпечити якісну реалізацію вже наданих їй повноважень. Незважаючи на те, що в 2023 році робота Вищої ради правосуддя після тривалої перерви зрештою була відновлена, досі існують недоліки в законодавчому регулюванні та роботі Вищої ради правосуддя, які потрібно усунути задля нормального функціонування правосуддя в цілому.

Вища рада правосуддя є одним з найважливіших органів у сфері організації правосуддя, який наділений широкими повноваженнями, що мають визначальний та суттєвий вплив на організацію здійснення правосуддя, як одної з основних функцій держави, що передбачає формування професійного і кваліфікованого складу суддів, контроль за дотриманням ними принципів провадження правосуддя в цілому, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, їх відсторонення від здійснення правосуддя.

© Піпко А.

Відтак, дослідження всіх аспектів реформування Вищої ради правосуддя з метою його вдосконалення є актуальним і потребує належної уваги науковців.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Питання реформування Вищої ради правосуддя висвітлено у працях відомих науковців: юристів, управлінців, соціологів, філософів тощо. Серед них слід виділити праці В.І. Плакси, В.О. Рибалко, Н.М. Сенченко, В.В. Пророченко, В.Т. Комзюка, О.Г. Свида, Ю.М. Бисаги, І.С. Пирога, В.В. Сліпенюк, Ю.В. Михайлова, Ю.О. Косткіної, С.І. Пушкар, Л.М. Дешко та інших, які присвятили свої дослідження тим чи іншим питанням діяльності та реформування Вищої ради правосуддя, в той же час ця проблематика настільки багатовимірною, що залишається чимало невисвітлених питань, особливо в сучасних умовах.

Так, варто зазначити, що проблеми реформування та вдосконалення Вищої ради правосуддя як елементу державного управління системою органів судової влади України ще не ставали предметом ґрунтовних наукових досліджень. Відтак, доводиться констатувати недостатній рівень наукової розробленості теми новітньої діяльності та реформування Вищої ради правосуддя в аспекті публічного управління системою суду України.

Не применшуючи теоретичну і практичну значимість проведених досліджень в цій сфері, варто зазначити, що в них не надано вичерпних відповідей на багато вагомих питань, досі відсутні напрацювання дійсно ефективних заходів державного управління в системі судової влади України по вдосконаленню діяльності Вищої ради правосуддя.

Для прикладу, попри те, що у січні 2023 року запрацювала оновлена Вища рада правосуддя та усі кандидати проходили перевірку на доброчесність і відповідність критеріям професійної етики, яку проводила спеціальна Етична рада, яка складається з українських і міжнародних експертів, до кінця 2023 року Вища рада правосуддя розглянула близько 150 скарг, однак рішень про притягнення до відповідальності суддів було лише шість, при цьому п'ять із них є попередженнями для суддів.

Разом з тим, в державі Україна склалась така тенденція, що Вища рада правосуддя в більшості випадків залишає скарги громадян без розгляду або відмовляє у відкритті дисциплінарного провадження щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Залишається вкрай великою проблемою відсутність можливості апелювати щодо незаконності рішень Вищої ради правосуддя до вищестоящего органу в Україні і це створює можливості до неналежного розгляду скарг громадян, непрямым доказом чому є численні звернення до ЄСПЛ. Дані обставини в першу чергу знижують довіру до ВРП як надзвичайно важливого органу державного управління для організації якісно правосуддя.

Викладене зумовлює актуальність і необхідність подальшого дослідження тематики повноважень і реформування ВРП як елементу державного управління системою органів судової влади України.

Мета статті. Метою статті є дослідження питань статусу, повноважень та ефективності діяльності Вищої ради правосуддя як визначеного Конституцією України спеціального державного органу по здійсненню державного управління системою судової влади України, з'ясування поточного стану наукової розробки та законодавчого врегулювання в цій сфері, напрацювання шляхів вдосконалення роботи Вищої ради правосуддя з врахування існуючого в Україні правового режиму воєнного стану та триваючої судової реформи в нашій державі.

Виклад основного матеріалу. Здійснення демократичних перетворень в Україні неможливе без удосконалення організації і діяльності судової влади. Демократія в свою чергу спрямована на те, щоб забезпечити права і свободи людини і громадянина, а саме судова влада в Україні є тією ключовою гілкою влади, що має важливе значення у збереженні демократичних основ державного ладу. Демократичні перетворення останніх років, які відбуваються в середині судової влади, посилюють контроль за нею з боку суспільства. Важливо зазначити, що судова влада є самостійною гілкою влади, яка у відносинах з іншими гілками влади повинна бути сильною, вміти себе захистити [5, с. 11].

Цікавою є думка Михайла Ляха, який зазначає, що суддівське самоврядування – це по

© Піпко А.

суті один із проявів судової демократії в державі, що дає змогу, залучаючи суддів до управління власними справами, підвищити його якість та ефективність, а також гарантувати реалізацію основ судової влади, зокрема, і реалізацію прозорого судочинства, що відповідає вимогам чинного законодавства і європейським цінностям [4, с. 92].

Повністю погоджуємось за такою думкою, адже належне державне управління судовою владою України сприятиме реалізації принципу верховенства права та здійснення належного правосуддя в державі.

Безперечним є той факт, що правосуддя – це особлива функція державної влади та управління в цілому, що здійснюється спеціально утвореним органом через розгляд і вирішення судових справ за зверненнями фізичних та юридичних осіб.

Сьогодні ідуть постійні дискусії з приводу реформування органів судової влади та відповідно статусу суддів. Разом з тим, будь-який процес реформування повинен в першу чергу базуватися на основоположних принципах державного управління, зокрема, на законності, демократичності та відповідальності за прийняті рішення.

Реалізація принципу верховенства права у суспільстві та державі забезпечується багатьма факторами, визначальне місце серед яких займають належне гарантування людині та громадянину права на справедливий суд та незалежність судової влади як ключова умова реалізації цього права.

Конституція України та інші нормативно-правові акти містять положення, які встановлюють особливий статус судової влади та в теорії забезпечують її ефективне та незалежне функціонування. Основними з таких положень, на наш погляд, є те, що в Україні правосуддя здійснюється виключно професійними суддями, які признаються на свої посади за особливим порядком. Варто також і зазначити про те, що притягнення суддів до відповідальності за вчинення ними правопорушень різного характеру здійснюється за спеціальною процедурою, що встановлена законодавством, а втручання у здійснення правосуддя чи безпосередній вплив на суддів в правовій та демократичній державі, якою себе позиціює Україна є недопустимим у будь-який спосіб.

Загалом судочинство має на меті здійснення правосуддя – відновлення справедливості в законний спосіб шляхом постановлення судом обґрунтованого рішення та його виконання. Однак важливу роль в належному здійсненні правосуддя посідає саме організаційне забезпечення діяльності судів України, добір кандидатів на посаду судді, притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, як особливого суб'єкта в державі. Такими функціями наділена Вища рада правосуддя – орган державної влади, який на наш погляд та думку багатьох науковців є органом державної влади з особливим статусом.

Зарубіжні дослідники П. Альберс й В. Воєрманс щодо державного управління системою органів судової влади в цілому зазначають таке: «нині існує дві найбільш практиковані моделі взаємодії органів суддівського врядування, судів й виконавчої влади, а саме: північноєвропейська та південноєвропейська.

Перша модель визначається тим, що органам суддівського співтовариства делегується широкий діапазон повноважень стосовно адміністрування судової системи та розв'язання її бюджетних питань. Натомість, південно-європейська модель характеризується тим, що статус органів суддівського врядування декларується в конституціях держав, а конститутивними їх завданнями є захист й підвищення незалежності судової влади, вирішення проблем професійного відбору, посадового призначення та кар'єрного росту суддів [10]. Саме остання модель, на наш погляд, є характерною для України з точки зору чинного законодавства та відносин, що склались в рамках державного управління правосуддям.

Загальновідомим є той факт, що 2016 рік став прогресивним для судової влади та державного управління в цілому, адже в Україні було розпочато новий етап судової реформи. 21 грудня 2016 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про вищу раду правосуддя». Згідно пояснювальної записки до даного проекту слідує, що прийняття відповідного Закону та створення Вищої ради правосуддя було обумовлено конституційними

змінами щодо правосуддя, які набрали чинності ще 30 вересня 2016 року та містили посилання на неіснуючий тоді Закон. Той факт, що Закон приймався поспіхом, без належного аналізу альтернативних проектів та поправок, призвів до виникнення багатьох неузгодженостей як між нормами у тексті Закону, так і до протиріч із Конституцією України та діючим законодавством [8].

27 березня 2017 року у Верховній раді було зареєстровано законопроект за № 6254 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо удосконалення процедури формування та організації діяльності Вищої ради правосуддя)». Метою і завданнями прийняття цього законопроекту є забезпечення реалізації єдиної державної політики в сфері правосуддя, уточнення правового статусу Вищої ради правосуддя в системі органів судової влади, створення прозорих правил формування та функціонування цього органу. Прийняття цього законопроекту повинно було забезпечити реалізацію єдиної державної політики в сфері правосуддя, сприяти б створенню прозорих правил формування та функціонування Вищої ради правосуддя, уточненню правового статусу цього органу в системі органів судової влади тощо [7].

Даний законопроект був надзвичайно прогресивним для удосконалення державного управління судовою владою та системою правосуддя, однак був тільки одержаний Верховною радою України і не проголосований.

Щодо повноважень Вищої ради правосуддя, що є основою її правового статусу, то вони визначаються Конституцією України. Так, Стаття 131 Конституції України до повноважень Вищої ради правосуддя відносить наступні:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;
- 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;
- 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;
- 9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України [3].

Варто звернути увагу на те, що повноваження Вищої ради правосуддя істотно розширені у спеціальному Законі України «Про Вищу раду правосуддя», які доцільно назвати в повному їх обсязі для порівняння з тими, що прямо визначені в Конституції України.

У статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» повноваження Вищої ради правосуддя значно розширені і дана норма містить розширений обсяг її повноважень [8].

Необхідно наголосити, що багато повноважень, визначені у Законі України «Про вищу раду правосуддя» надані Вищій раді правосуддя згідно із Законами, які були прийняті у 2023 році, тобто зовсім нещодавно, тому виникає низка питань їх реалізації на практиці.

Попри те, що всі повноваження Вищої ради правосуддя визначені у профільному Законі, а лише деякі безпосередньо в Конституції України, деякі науковці вважають їх недостатньо збалансованими та навіть непритаманними даному органу.

Не погоджуємось з думкою Комзюк В.Т., яка в своїй науковій праці зазначає про те, що розширені повноваження Вищої ради правосуддя, які визначені у профільному Законі створюють загрозу узурпації влади певними особами, оскільки в Конституції України визначено, що Вища рада правосуддя здійснює також інші повноваження визначені Законами України.

Загалом, Конституція України, норми якої є нормами прямої дії визначають саме основні повноваження Вищої ради правосуддя, а вже більш розширений перелік таких

© Піпко А.

повноважень, які кореспондуються із завдання цього органу визнає саме спеціальний Закон України, посилаючись на який міститься в тій самій нормі Конституції, а саме в пункті 9 частини 1 статті 131, яка процитована вище.

Відтак, визначення вищевказаних повноважень Вищої ради правосуддя у спеціальному Законі України «Про Вищу раду правосуддя» жодним чином не порушують приписи Конституції України, а в свою чергу покликані уточнити, деталізувати повноваження цього органу, який створений з метою організації судової влади в державі та забезпечення здійснення правосуддя в Україні. Видається, що твердження науковців про те, що Вища рада правосуддя не повинно мати визначених нині спеціальним Законом повноважень збігаються з прагненнями суддів, які перебувають під ризиком притягнення до відповідальності, щоб в Україні не існувало сильного і дієвого органу влади, який забезпечить порядок в системі судової влади України.

Вирішуючи питання обсягу повноважень Вищої ради правосуддя для виконання визначених Конституцією України завдань слід виходити із загального розуміння природи ВРП як органу влади, його функцій, проаналізувати його повноваження в ретроспективі.

В даному аспекті слушною є думка Стрижак А.А., яка вважає, що суттєвою особливістю організаційного впливу у сфері забезпечення правосуддя є те, що повноваження управляючого суб'єкта є значно обмеженими (звуженими) порівняно з іншими сферами виконавчо-розпорядчої діяльності. Так, Стрижак А.А. вважає, що це зумовлюється конституційним визнанням незалежного статусу суддів як носіїв судової влади (стаття 126 Конституції України). Владна розпорядча діяльність щодо сфери діяльності судів обмежується межами організаційного і матеріального забезпечення процесу відправлення правосуддя, розгляду конкретних кримінальних, цивільних, трудових, адміністративних та інших справ. Можливість застосування певних управлінських дій із боку уповноважених органів і посадових осіб зумовлюється потребами реалізації принципу поділу державної влади, дії механізму стримувань і противаг, недопущення зловживань з боку суддів, а також необхідністю утворення й організації функціонування судів [3, с. 10].

Попри те, що праця Стрижака А.А. опублікована в 2005 році, однак дослідження проведенні даним науковцем в сфері державного управління судовою владою в Україні є змістовними, а зроблені висновки актуальні досі.

Порівнюючи повноваження попередника Вищої ради правосуддя – Вищої Ради юстиції, то стаття 131 Конституції України до них відносила:

- 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів [3].

Натомість, стаття 131 Конституції України в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016 року визначала, що Вища рада правосуддя здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України [3].

Отже, в Основному Законі чітко зафіксовано те, що Вища рада правосуддя здійснює інші повноваження, передбачені законами України, тому їх визначення в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» є конституційним, при цьому в жодній частині даний Закон не визнаний неконституційним з боку Конституційного Суду України.

Очевидно, що критикам «надмірного» обсягу повноважень Вищої ради правосуддя на вищевказані твердження буде важко протиставити притомні аргументи. На наш погляд, прийняття таких змін до Конституції України було необхідним елементом масштабної судової реформи, яка мала місце в 2016 році та включала в себе створення нового Верховного Суду, заплановане тоді докорінне реформування судової системи України.

Вважаємо за необхідне також підкреслити, що управління правосуддям та судовою

владою в Україні, як демократичній та правовій державі, має здійснювати саме уповноважений Конституцією спеціальний орган, адже виконання таких повноважень з боку інших органів виконавчої влади чи глави держави є неможливим, призведе до порушення балансу стримувань і противаг. Разом з тим, державна влада в зобов'язана здійснювати організаційне забезпечення правосуддя, а не втручатися та впливати на його здійснення.

З огляду на викладене, вважаємо доцільно припинити дискусію з приводу обсягу повноважень Вищої ради правосуддя, а натомість сконцентруватись на їх дієвості на практиці, шляхах покращення державного управління в цій сфері.

Одразу слід зазначити, що Вища рада правосуддя є не єдиним органом зі спеціальними повноваженнями по організації судоустрою, проте єдиним органом, існування якого передбачено в Основному Законі – Конституції України.

Так, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає існування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, її повноваження. Нажаль, як Вища рада правосуддя, так і Вища кваліфікаційна комісія суддів України в останні роки не відзначались ефективною роботою, а переважно критикою їх діяльності чи критикою відсутності їх діяльності як такої.

Так, загальновідомим є факт того, що у 2021 році було припинено розгляд дисциплінарних скарг, а 22 лютого 2022 року Вища рада правосуддя припинила свою роботу загалом.

Початок широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України в 2022 році також мав негативний вплив на можливість поновлення діяльності Вищої ради правосуддя. Відновлення роботи цього конституційного органу на початку 2023 року призвело до потреби вирішення як накопичених, так і нових проблем, в першу чергу з метою забезпечення з боку Вищої ради правосуддя незалежності судової влади. До прикладу, станом на 2023 рік у Вищій раді правосуддя мало місце наявність близько 13 000 скарг нерозглянутих скарг на суддів.

Саме розгляд скарг на суддів, на наш погляд, є одним з основних завдань Вищої ради правосуддя, з виконанням якого наразі існують труднощі. Попри те, що введення в Україні воєнного стану ускладнило виконання завдань Вищої ради правосуддя ситуація з їх незадовільним виконанням пов'язана також з іншими чинниками, зокрема, з корупційними проявами в самій судовій системі, боротьба з якими продовжується протягом багатьох років ще з самого початку проголошення незалежності України в 1991 році.

Станом на 2024 рік українським судам за даними різних досліджень довіряє не більше 15 % громадян. Такі цифри не здаються дивними, адже суспільство було шоковане низкою гучних скандалів, які пов'язанні безпосередньо з суддями. Чого лише варті історії з колишнім головою Верховного Суду Всеволодом Князєвим, якого підозрюють в отриманні хабаря в майже три мільйони доларів США або загибелі військовослужбовця Національної гвардії України в дорожньо-транспортній пригоді за участі голови Макарівського райсуду Київської області Олексія Тандира, якого підозрюють у скоєнні цього злочину в нетверезому стані. Дані особи, які безпосередньо пов'язані із здійсненням правосуддя, досі не притягнуті до відповідальності, а судові справи щодо них тривають досі. В свою чергу Вища рада правосуддя досі також не розглянула скарги щодо даних суддів. Отже, попри розширення повноважень Вищої ради правосуддя, їх практичне застосування цим органом залишається значною проблемою, які слід негайно вирішувати.

Вважаємо, що задля підвищення довіри населення до правосуддя в Україні, слід активізувати роботу Вищої ради правосуддя, в першу чергу, з метою очищення суддівського корпусу. В першу чергу це необхідно українському суспільству, яке потребує справедливо суду для захисту прав і свобод громадян, які, в умовах діючого в Україні правового режиму воєнного стану і так обмежені. Також це потрібно державі Україна, одним із завдань якої на шляху євроінтеграції є виконання поставлених завдань по реформуванню судової системи.

Попри загальну незадовільну ситуацію практичної реалізації завдань Вищої ради правосуддя все ж слід виділити позитивні результати її діяльності. Так, після перезапуску ВРП в 2023 році цей орган почав оперативно розглядати подання прокурорів про тримання суддів

під вартою. Йдеться передусім про тих, хто вчинив корупційні правопорушення та державній зраді. Показовим є те, що за згоди Вищої ради правосуддя під варту взято вже більш як десять суддів, серед яких скандально відомий Князєв В. – колишній голова Верховного Суду, якого по суті називають «головним суддею України».

Ще один довгоочікуваний крок відбувся у червні 2023 року, коли Вища рада правосуддя призначила новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів. 16 членів ВККС, як і членів Вищої ради правосуддя теж відбирали за оновленими правилами. Вперше серед членів Конкурсної комісії були міжнародні експерти, що на нашу думку, є дуже позитивним. У результаті нинішній склад Вищої ради правосуддя повинен мати більшу довіру за попередній, але зважаючи на інші проблеми, зокрема, і корупцію у всіх органах влади, цього всього недостатньо для утвердження принципів верховенства права та законності в Україні.

Цікавою є думка науковців Бисаги Ю.М. та Пирога І.С., які вважають, що Вища рада правосуддя як державний орган відповідно до Конституції України є незалежним від жодної з гілок влади відповідно до поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Цей державний орган влади, який має особливі повноваження та функції, що спрямовані на контроль за дотриманням Конституції України, Законів України, забезпечення незалежного правосуддя тощо. Тому при формуванні Вищої ради правосуддя виключено можливість будь-якого впливу гілок влади, політичних чи державних діячів на прийняття рішення про затвердження того чи іншого кандидата на посаду судді чи його притягнення до будь-якої відповідальності [8, с. 434].

Загалом погоджуючись із вищевказаною думкою, все ж звертаємо увагу, що Вища рада правосуддя як орган державної влади відноситься до судової гілки влади, адже норми щодо нього розташовані в розділі VIII Конституції України «Правосуддя», хоча одночасно здійснює державне управління в системі судової влади України, першочергово, забезпечуючи належну організацію судоустрою і судочинства.

На наш погляд удосконалення діяльності Вищої ради правосуддя має тривати одночасно з реформуванням судової реформи в Україні. Саме незалежність та безсторонність таких органів державної влади як Вища рада правосуддя являються еталоном належного здійснення правосуддя в правовій та демократичній державі.

Вирішуючи питання покращення ефективності діяльності Вищої ради правосуддя, слід звернути увагу на її персональний склад та необхідність удосконалення відбору його членів.

Згідно положень Конституції України - Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох - призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ [3].

Слід зауважити, що членів Вищої ради правосуддя обирають ключові інституції, дотичні до функціонування судової системи України. Для розуміння існуючих проблем обрання членів ВРП достатньо розглянути це питання в частині обрання членів Вищої ради правосуддя, адже ця процедура є надзвичайно важливою для здійснення справедливого контролю за здійсненням правосуддя. Так, кандидати на посади до Вищої ради правосуддя мають відповідати певним вимогам та критеріям професійної компетентності, професійної етики та доброчесності.

Втім Етична рада надає органу, який скликає з'їзд, висновок щодо відповідності кожного кандидата лише двом критеріям – професійної етики та доброчесності. З цього логічно випливає, що з'їзд повинен перевірити відповідність кандидатів критерію професійної компетентності. Проте, порядки проведення з'їзду, затверджені останніми з'їздами 10 грудня 2021 року і 2 червня 2023 року, про перевірку кандидатів цьому критерію не згадують і, відповідно, ознаки відповідності кожного з кандидатів цьому критерію не встановлюють. Голосування за кандидатів відбувається просто після заслуховування виступів кандидатів та обговорення кандидатур, вибір переможця є абсолютно суб'єктивним

і не виключає впливу на делегатів з'їзду ні з боку керівників відповідних ВНЗ і НУ, ні з боку інших осіб та організацій.

На думку багатьох громадських організацій та діячів, з якою важко не погодитись, це є проблемою складовою реформування Вищої ради правосуддя та державного управління в цілому, яка потребує негайного вирішення. Так, видання «Реанімаційний Пакет Реформ», до якої долучились Дніпровський центр соціальних досліджень, Фонд місцевої демократії, громадська мережа публічного права та адміністрації «UPLAN» вважає, що вирішення даної проблеми полягає у запровадженні в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» обов'язку з'їзду здійснювати відбір кандидатів на посади члена Вищої ради правосуддя за критерієм професійної компетентності, складові якого мають бути заздалегідь визначені.

Отже, положення Закону «Про Вищу раду правосуддя» в частині регламентації проведення з'їзду представників юридичних ВНЗ та НУ є неповними і недосконалими, містять приховані можливості для домінування певних ВНЗ та НУ та перемоги лише висунутих ними кандидатів. Варто, також і звернути увагу на те, що Порядок проведення з'їзду, затверджений 2 червня 2023 року, передбачає, що з'їзд вважається повноважним за умови участі в його роботі не менше половини загального числа представників юридичних ВНЗ і НУ. Проте в Порядку проведення з'їзду, затвердженому 10 грудня 2021 року, аналогічного положення не було. Внаслідок цього представник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого був обраний 19 серпня 2022 року лише 37 голосами делегатів з'їзду, а не 52. Кожен ВНЗ і НУ має по два представники на з'їзді, тобто їх загальна кількість становить 102, а обраним вважається кандидат, який отримав більшість голосів обраних делегатів з'їзду. Знову ж таки, видання «Реанімаційний Пакет Реформ» пропонує задля вирішення даної проблеми у діяльності Вищої ради правосуддя прописати у Законі повноважність з'їзду за умови участі в його роботі не менше половини загального числа представників юридичних ВНЗ і НУ [1].

З вищезгаданими ініціативами повністю погоджуємось, адже добір кандидатів до Вищої ради правосуддя має відбуватись за визначеною в законі процедурою, зокрема, правомочності органів, які обирають членів Вищої ради правосуддя, адже протилежне створюватиме питання щодо легітимності відповідних членів Вищої ради правосуддя та й даного органу в цілому. Питання довіри до Вищої ради правосуддя є надзвичайно вагомим, адже поряд з тим, що цей орган перебуває на вістрі боротьби з корупцією в системі судової влади України, він також приймає надзвичайно важливі рішення щодо організаційної діяльності правосуддя в Україні.

З приводу організаційного забезпечення правосуддя варто звернути увагу на думки Д.В. Приймаченко і Р.В. Ігоніна, що поняття «організаційне забезпечення» судів включає в себе різні заходи адміністративного, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного характеру, спрямовані на створення повноцінних умов для діяльності органів судової влади. Хоча ця забезпечувальна діяльність має додатковий, допоміжний характер стосовно процесуальної діяльності суду, проте вона є обов'язковою і необхідною для його ефективного функціонування [11, с. 60].

З таким підходом погоджуються і Сенченко Н.М. та Пророченко В.В., які в свою чергу також зазначають, що без належних матеріально-побутових умов не може бути і мови про ефективне здійснення правосуддя, а отже, і про дотримання його принципів. Як наслідок – відсутність дієвого механізму захисту прав і свобод людини і громадянина [6, с. 70].

З вищевказаними тезами науковців погоджуємось, адже, очевидним, що забезпечення належного функціонування судової влади України передбачає створення відповідних організаційних умов його діяльності. Поряд з тим, що держава має здійснювати належне організаційне забезпечення існуючої системи судової влади України слід повернутись до вирішення питання приведення структури місцевих судів до існуючого в Україні адміністративно-територіального устрою.

Як відомо, багато районів ліквідовані внаслідок проведеної адміністративно-територіальної реформи, але в них продовжують існувати відповідні районні, міськрайонні

суди, а питання укрупнення місцевих судів залишено без уваги. За таких обставин, існує потреба прийняття відповідних законодавчих актів щодо створення укрупнених місцевих судів у існуючих наразі районах в статусі окружних, визначення повноважень по втіленню цієї реформи таких органів державної влади як ВРП, ВКС, Державна судова адміністрація України та виділення належного фінансування нової структури місцевих судів.

На нашу думку, створення відповідних окружних судів може відбуватись з одночасним включенням до їх складу воєнних судів, відновлення яких є нагальною потребою часу, а також з проведенням заходів по недопущенню роботи в таких судах тих суддів, які допускали вчинення дисциплінарних порушень згідно рішень Вищої ради правосуддя. Кадрове забезпечення таких судів може бути вирішене шляхом прийняття до їх складу новопризначених судів, масштабних добір яких розпочався в кінці 2023 року.

Одним з найвагоміших завдань діяльності Вищої ради правосуддя є забезпечення незалежності суддів в Україні, що залишається актуальним з часу проголошення нею незалежності, шлях нашої держави до європейської інтеграції вимагає виконання цього завдання. Новостворена Вища рада правосуддя покликана вирішити низку завдань в судочинстві України, одна з яких, забезпечення незалежності правосуддя. Лише створення ефективно діючих механізмів перешкоджання впливу на суддю, та його захист у разі будь-яких спроб втручання у здійснення ним правосуддя, є передумовою в утвердженні України як правової та демократичної держави [10, с. 19].

Однією з ключових функцій Вищої ради правосуддя також є визначення принципів дисциплінарної відповідальності для суддів та контроль за їхньою діяльністю. Це допомагає забезпечити судову етику та відповідність суддів високим стандартам професійної поведінки. Вищої ради правосуддя також займається розглядом апеляційних скарг щодо рішень щодо суддів та інших питань, пов'язаних із їхньою діяльністю. Це забезпечує можливість перегляду та коригування рішень, що сприяє підвищенню якості правосуддя. Крім того, Вища рада правосуддя відіграє важливу роль у сприянні реформам у судовій системі, впровадженні нових підходів до судочинства та забезпеченні незалежності судів від впливу інших гілок влади.

Загалом, Вища рада правосуддя в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні незалежності та високої якості судової системи. Вона сприяє вдосконаленню судочинства, визначенню стандартів професійної поведінки суддів та забезпеченню дотримання їхніми принципами справедливості та законності.

Звичайно, існування в Україні з 2022 року правового режиму воєнного стану гальмує судову реформу, однак, не заважає органам державної влади приймати зміни в законодавстві і вживати заходи для організації їх подальшого виконання, створювати підґрунтя впровадження справді дієвої судової реформи, а Вища рада правосуддя має належну спроможність напрацьовувати механізми їх практичної реалізації.

Аналізуючи процес формування Вища рада правосуддя, оцінюючи його з точки зору мирного часу, в правовій державі він є втіленням найкращих демократичних начал, таких як відкритість, об'єктивність, безсторонність оцінки кандидатів, конкурсні начала проведення добору та багато інших. Водночас зараз цілком можна стверджувати, що розробляючи проекти відповідних законодавчих положень про функціонування органів судової влади, ніхто не розраховував, що наша держава опиниться у таких надскладних умовах запеклої боротьби за свою незалежність ціною життів тисяч українців.

Саме тому, державне управління в системі судової влади України, зокрема, по організації належної діяльності Вищої ради правосуддя, просто зобов'язане бути ефективним, адже можливість України здійснювати незалежну політику дається вкрай високою ціною. Рівно так як наша держава і її воїни баряться із зовнішнім ворогом за незалежність України, так само Вища рада правосуддя і її члени повинні боротись за незалежність судової влади з її внутрішнім ворогом – корупцією.

Оцінку ефективності такої боротьби ми отримуємо не на папері, а в реальному житті, зрештою досягнення перемоги на полі бою над зовнішнім ворогом є недостатнім для

покоління переможців без перемоги над внутрішнім ворогом. Відтак, перемога України над корупцією є внутрішньою перемогою, умовою збереження повоєнної підтримки з боку держав-партнерів.

Висновки. В Україні з моменту проголошення незалежності триває судова реформа, яка супроводжується змінами в системі правосуддя, зокрема, і в організаційному забезпеченні системи судової влади України.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції та законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Практичною метою створення таких органів, як Вища рада правосуддя, є захист судових органів від будь-якого незаконного впливу, в тому числі, зовнішнього політичного впливу під час здійснення ними правосуддя. Крім гарантування незалежності суддів, Вища рада правосуддя отримує все більше повноважень щодо покращення якості правосуддя, оптимізації управління системою судової влади України. Обсяг цих повноважень узгоджується з нормами Конституції України, визначений спеціальним Законом України «Про Вищу раду правосуддя», є достатнім на даному етапі.

Одночасно, відсутність ефективної реалізації наявних повноважень Вища рада правосуддя, попри значний поступ у формуванні Вищої ради правосуддя, розблокуванні його роботи, потребує активізації діяльності Вищої ради правосуддя для розгляду значного обсягу скарг, удосконалення законодавства, що регулює питання обрання членів Вищої ради правосуддя, зокрема, такими органами як з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Вища рада правосуддя як і система судової влади, також перебуває в стані реформування, продовжує піддаватися удосконаленню та реформам, однак повинна ефективно виконувати свої завдання в поточному часі.

Враховуючи завершену в Україні адміністративно-територіальну реформу система судоустрою України не відповідає актуальному адміністративно-територіальному устрою в частині місцевих судів загальної юрисдикції. Це потребує прийняття відповідних законодавчих змін та впровадження Вищої ради правосуддя разом з іншими органами влади державної політики по утворенню відповідних окружних судів з відновленням в їх складі військових судів та забезпечення таких судів якісним кадровим складом шляхом переведення професійних і доброчесних суддів з існуючих судів та прийняття нових суддів.

Забезпечення незалежності суду є одним із головних завдань Вищої ради правосуддя, умовою існування в Україні ефективної судової влади, яка покликана забезпечити об'єктивне і безстороннє правосуддя, якісно захищати права і свободи людини і громадянина.

Обов'язковими складовими частинами незалежності правосуддя є незалежність судової гілки влади від інших гілок влади, незалежність окремого судді у рамках судової системи та поза її межами під час здійснення ним правосуддя, відповідальність судді та судової влади, матеріальне та кадрове забезпечення здійснення правосуддя.

В діяльності Вищої ради правосуддя існують певні проблеми, які потребують вирішення, проте головні проблеми – розблокування роботи Вищої ради правосуддя, початок її роботи наразі вирішені, тому Вищій раді правосуддя достатньо інтенсифікувати свою роботу, повноцінно включитись в провадження заходів по провадженню реформуванню судової системи, добір нових суддів і розгляд вже поданих скарг на існуючих суддів.

Безумовно, існуючий в Україні правовий режимі воєнного стану є вагомим фактором гальмування всіх реформ, і судова реформа не є виключенням. Проте в порівнянні з труднощами у відстоюванні незалежності України на полі бою наявні складнощі в роботі Вищої ради правосуддя є незрівнянно нижчими. В цілому головне покликання Вищої ради правосуддя на поточному етапі зводиться до активної боротьби з корупцією в судовій владі

у всіх його проявах, адже подолання цього внутрішнього ворога є запорукою збереження підтримки України у повоєнній відбудові та процвітання нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Бисага Ю.М., Пирога І.С. Повноваження та функціональне призначення Вищої ради правосуддя у сфері забезпечення незалежності судової влади. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Вип. № 79. Ч. 2. С. 432-437.
2. Закликаємо внести зміни до закону «Про вищу раду правосуддя». *Реанімаційний пакет реформ*. URL: <https://rpr.org.ua/news/zaklykaiemo-vnesty-zminy-do-zakonu-pro-vyshchu-radu-pravosuddia/> (дата звернення: 26.05.2024).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2024).
4. Лях М. Зарубіжні моделі органів суддівського самоврядування. *Актуальні проблеми правознавства*, 2017. Вип. № 4 (12). С. 92–96.
5. Плакса В.І., Рибалко В.О. Організаційно-правові аспекти діяльності Вищої ради правосуддя : монографія. Київ-Львів : *Видавець Вікторія Кундельська*, 2023. 244 с.
6. Приймаченко Д., Ігонін Р. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*, 2013. № 1. С. 57–66.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо удосконалення процедури формування та організації діяльності Вищої ради правосуддя) : проект Закону України від 27.03.2017 р. № 6254. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH4TQ00I?an=3> (дата звернення: 05.06.2024).
8. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 26.05.2024).
9. Росоляк О.Б. Правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аспект. Проблеми становлення правової демократичної держави, 2019. Вип. № 4 (1). С. 65-69.
10. Сенченко Н.М., Пророченко В.В. Вища рада правосуддя як орган, що здійснює забезпечення діяльності судів в Україні. *Право і суспільство*, 2019. № 3. С. 69-73.
11. Стрижак А.А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 27 с.

References:

1. Bysaha, Y.M. & Pyroha, I.S. (2023). Povnovazhennya ta funktsional'ne pryznachennya Vyshchoyi rady pravosuddya u sferi zabezpechennya nezalezhnosti sudovoyi vlady [Powers and functional assignment of the High Council of Justice in the field of ensuring the independence of the judiciary]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu*. 79. 2. 432-437. [in Ukrainian].
2. Zaklykayemo vnesty zminy do zakonu «Pro vyshchu radu pravosuddya» [Powers and functional assignment of the High Council of Justice in the field of ensuring the independence of the judiciary]. *Reanimatsiynyy paket reform*. Retrieved from: <https://rpr.org.ua/news/zaklykaiemo-vnesty-zminy-do-zakonu-pro-vyshchu-radu-pravosuddia> [in Ukrainian].
3. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR: stanom na 1 sich. 2020 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Lyakh, M. (2017). Zarubizhni modeli orhaniv suddivs'koho samovryaduvannya [Foreign models of bodies of judicial self-government]. *Aktual'ni problemy pravoznavstva*. 4 (12). 92–96. [in Ukrainian].
5. Plaksa, V.I. & Rybalko, V.O. (2023). Orhanizatsiyno-pravovi aspekty diyal'nosti Vyshchoyi rady pravosuddya [Organizational and legal aspects of the activity of the Supreme Council of Justice]: Monoh. Kyiv-L'viv : *Vydavets' Viktoriya Kundel's'ka*. S. 244. (in Ukrainian).
6. Pryymachenko, D. & Ihonin, R. (2013). Spivvidnoshennya ponyat' «orhanizatsiynе zabezpechennya sudiv», «orhanizatsiynе upravlinnya v sudakh» ta «sudove upravlinnya» [Correlation of the concepts «organizational support of courts», «organizational management in courts» and «judicial management»]. *Slovo Natsional'noyi shkoly suddiv Ukrayiny*. 1. 57–66. [in Ukrainian].
7. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny (shchodo udoskonalennya protsedury formuvannya ta orhanizatsiyni diyal'nosti Vyshchoyi rady pravosuddya) [On making changes to

some legislative acts of Ukraine (regarding the improvement of the procedure for the formation and organization of the activities of the High Council of Justice)]: *proyekt Zakonu Ukrainy vid 27.03.2017 r. № 6254*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/JH4TQ00I?an=3> [in Ukrainian].

8. Pro Vyshchu radu pravosuddya [About the High Council of Justice] (2017) : *Zakon Ukrainy vid 21 hrudnya 2016 r. № 1798-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 7-8. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> [in Ukrainian].

9. Rosolyak, O.B. (2019). *Pravovyy status Vyshchoyi rady pravosuddya v Ukraini ta zarubizhnykh krayinakh: porivnyal'no-pravovyy aspekt* [Legal status of the High Council of Justice in Ukraine and foreign countries: a comparative legal aspect]. *Problemy stanovlennya pravovoyi demokratychnoyi derzhavy*. 4 (1). 65-69. [in Ukrainian].

10. Senchenko, N.M. & Prorochenko, V.V. (2019). *Vyshcha rada pravosuddya yak orhan, shcho zdiysnyuye zabezpechennya diyal'nosti sudiv v Ukraini* [The Supreme Council of Justice as a body that ensures the activities of courts in Ukraine.]. *Pravo i suspil'stvo*. 3. 69-73. [in Ukrainian].

11. Stryzhak, A.A. (2005). *State management of ensuring the activities of courts of general jurisdiction*: PhD thesis abstract. Kyiv. [in Ukrainian].